

CHET TILINI O'QITISHDA AUTENTIK VIDEO- MATERIALLARDAN FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARI

Mahkamova Sevinch Dilmurod qizi

Yangi asr universitetining Lingvistika
(Ingliz tili) yo`nalishi magistr 1-bosqich talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15009573>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-Mart 2025 yil
Ma'qullandi: 06- Mart 2025 yil
Nashr qilindi: 12- Mart 2025 yil

KEY WORDS

autentik video materiallar;
kommunikativ kompetensiya;
metod; texnologiya; chet tili;
o'qitish metodikasi.

ABSTRACT

Mazkur maqola "Chet tilini o'qitishda autentik video materiallardan foydalanib akademik litsey o'quvchilarining ijtimoiy-madaniy kompetensiyani shakllantirish" samarali usullari tahlil qilingan. Har qanday til o'rganuvchi uchun xorijiy (ona tili bo'lmagan) tilni o'rganish qiyinchiliklar tug'diradi. Ana shunday qiyinchiliklarni bartaraf etish maqsadida, dastlab, til o'rganuvchilarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish masalalari ko'rib chiqildi. Shuningdek, til o'rgatish jarayonida o'qituvchi tomonidan turli yoshdagi til o'rganuvchilarga taqdim etilayotgan audio va videomateriallarni saralash bosqichma-bosqich amalga oshirildi. Til o'rgatish jarayonida videomateriallar muhim ahamiyatga ega. Audio va videomateriallardagi nutq egasining fikri, psixo-emotsional holati, yuz ifodalari, imo-ishoralari yodamida talabalarning til o'rganish imkoniyati yanada ortadi. Bunday materiallardan foydalanish jarayonida til o'rganuvchi videomaterialdan nutq egasini to'laqonli tushunmasligi mumkin, ammo uning imo-ishora va mimikalaridan so'zlovchi nutqini taxmin qilishi yoki qisman tushinishi mumkin. Bunday materiallar orqali til o'rganuvchida asta-sekin til o'rganishga ko'nikma hosil bo'ladi. Tadqiqot natijasiga ko'ra, faqat ovoz orqali taqdim etilgan ma'lumotlarga nisbatan ovozli videotasvirlar yordamida taqdim etilgan ma'lumotlar til o'rganuvchilarga voqelikni yaxlit anglashga yordam beradi.

Hozirgi kunlarda jamiyatning turli sohalaridagi taraqqiyot natijasida chet tillarining o'rnini mustahkamlanib, unga bo'lgan talab va talabgorlar soni oshib bormoqda. Hech kim bexabar emaski, jahonga yuz tutgan ilg'or davlatlar mehnat bozorining asosiy talabi - chet tilida bemalol muloqot qila oladigan, kompyuter texnologiyalari va shu qatorda zamonaviy resurslardan to'g'ri foydalana biladigan hamda o'z uslubiga ega kadrlardir. Bunday talablar o'z o'rnida mamlakatimizda olib borilayotgan ta'lim bilan bog'liq islohotlarning asosiy

negizini tashkil etmoqda. O'zbekiston Respublikasi Oliy majlisi tomonidan qabul qilingan "Ta'lim to'g'risidagi qonun", "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" hamda "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi

1875-sonli O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori chet tillarni o'rganish davlat ahamiyatiga molik masalaekanligini ko'rsatdi.

"O'zbekiston Respublikasida ta'limning barcha bosqichlarida chet tilini o'qitishning asosiy maqsadi — o'rganuvchilarning ko'p madaniyatli dunyoda kundalik, ilmiy va kasbga oid sohalarda faoliyat olib borish uchun chet tilida kommunikativ kompetentsiyasini shakllantirishdan iborat".

Kompetentsiya tushunchasi ko'pgina xorijiy va mahalliy adabiyotlarda turli soha vakillari tomonidan o'z sohasi yo'nalishidan kelib chiqib turlicha talqin etiladi. Ammo bu atamaning asosi yagona mazmun, ya'ni bilim, malaka va ko'nikma kabi tushunchalarning shaxsda mujassamligi va ularni turli vaziyatlarda to'g'ri qo'llay olish qobiliyati sifatida qaraladi. Bundan kelib chiqadiki, chet tili kommunikativ kompetentsiyasi chet tilidagi mavjud bilim, ko'nikma va malakalarni muloqot jarayonida qo'llash qobiliyatidir.

O'zbekiston Respublikasi davlat ta'lim standartida chet tili kommunikativ

kompetentsiyasining tarkibiy qismlari sifatida lingvistik, sotsiolingvistik, pragmatic kompetentsiyalar kiritilgan bo'lib, bu kompetentsiyalar kommunikativ kompetentsiyani takomillashtirishga asos bo'lib xizmat qiladi. Tilning ijtimoiy munosabatlarda qo'llanilishini o'rgangan sotsiolingvist D. Xayms tilning ta'sirini kengroq yoritib berish maqsadida "kommunikativ kompetentsiya" atamasini qo'llagan. Uning ta'rifiga ko'ra, chet tilida kommunikativ kompetentsiyaga ega shaxs, nafaqat grammatik tuzilmalarni bilishi, balki tildan foydalanish normalari va muayyan ijtimoiy sharoitga mos ravishda tilni qo'llay olish qobiliyatiga ham ega bo'lishi kerak. Bizningcha, o'quvchida bunday bilimga ega bo'lish, malaka va ko'nikmani shakllantirish uchun kommunikativlikka asoslangan til ta'limi chet tilini o'qitish metodikasining ustuvor yo'nalish bo'lmog'i lozim. Kommunikativlikka asoslangan til ta'limi o'z o'rnida chet tilini o'qitish jarayonida faqat o'quvchiga nimani o'rgatishni emas, balki qanday qilib o'rgatish kabi masalalarni ham tahlil etadi. Kommunikativ til ta'limi (Communicative Language Teaching) yoki tilga kommunikativ yondashuvda J. Xarmer ta'rifiga ko'ra, tilda egallangan muayyan grammatik normalar va so'z boyligi ko'lamigagina emas balki, tilning qo'llanishdagi vazifasiga katta urg'u berilishi lozim deb hisoblaydi. Shuningdek, CLTda til o'rganuvchilar real hayotiy vaziyatlardagi muloqotga tayyorlanadi, ulardan muloqot jarayonidagi kommunikativ vazifalarni muvaffaqiyatli bajarish talab etiladi. Va shu bilan birga kommunikativlikka asoslangan chet tilini o'qitish metodikasi zamonaviy til o'rgatish talablariga ko'ra til o'rganuvchini faqat muloqotga o'rgatishning o'zini qoniqarli natija deb bilmaydi, balki qo'shimcha tarzda til o'qitishning turli vositalari asosida

o'quvchini o'rganilayotgan til madaniyatidan ham xabardor qilish, uning kommunikativlikning barcha mezonlariga amal qilgan holda muloqotga kirisha olishini ta'minlashini talab etadi. Ye. I. Passov ta'limotiga ko'ra, ta'limdagi pirovard maqsad — o'quvchini shaxs sifatida ma'naviy kuchi va qobiliyatini rivojlantirish, axloqiy jihatdan mas'uliyatli va ijtimoiy jihatdan namunali qilib

shakllantirish — tarbiyalashdir. Shunday ekan, bugungi kun talabi nafaqat tarjima qilish, yozish, o'qish, yoki chet tilida muloqot qila olish, balki muayyan vaziyatlarda o'rganilayotgan tilni ijtimoiy-madaniy birliklardan kelib chiqqan holda to'g'ri qo'llay olishni talab etadi.

O'quvchida chet til kommunikativ kompetentsiyasini shakllantirish va uning rivojlanishiga to'g'ridan-to'g'ri

ta'sir etuvchi ta'lim metodlari o'rganilganda, tahlil etilgan adabiyotlarning asosiy qismida hayotiylikka asoslangan til ta'limining yoqlanganligiga guvoh bo'lamiz. Chet tillarni o'qitish metodlari yo'lida samarali izlanishlar olib borgan olim Ter-Minasova zamonaviy til o'rganuvchilar hozirda tilga ilmiy nazariy hodisa sifatida emas, balki hayotiy ehtiyoj sifatida qarayotganliklarini ta'kidlaydi. O'z-o'zidan ko'rinib turibdiki, chet tilini o'rganishga bo'lgan yondashuv va qarashlar oqimi hayotiy misollarga boy, real voqelikka asoslangan ta'lim metodini qo'llab-quvvatlamoda. Ko'pgina olimlar bu borada chet tilini o'qitishning ko'plab vositalaridan — radioeshittirishlar, Feysbuk (Facebook) ijtimoiy tarmog'i asosida chet tilini takomillashtirishga e'tibor qaratish lozimligini ta'kidlashmoqda. Ammo radio, ijtimoiy tarmoqlar, autentik matnlar yoxud turli ICT dasturlar o'quvchida lingvistik, sotsiolingvistik, pragmatik kompetentsiyalarni rivojlantirishga yordam beradigan bir yoqlama vosita sifatida xizmat qiladi.

Ma'lumotlarning asosiy qismini videomateriallardagi harakatli nutqlar tashkil etishi ham aniqlangan. Bu metodni darsga tatbiq etish borasida olib borilgan o'rganish va izlanishlar quyidagi xulosalarga olib keldi:

— autentik videomateriallardan foydalanish, avvalo, til o'rganuvchiga u yoki bu chet tilda muayyan ijtimoiy guruhlarning aniq bir vaziyatdagi, so'zlashuv tilining barcha xususiyatlari (emotsional buyoqdorligi, nutq tezligi; mimika kabi) bilan yo'g'irilgan real muloqotni takdim etadi. Bunday hayotiy til muhiti orqali til o'rganuvchilar til uzusi (me'yor va talablari), konnotativ leksika, mimika, verbal va noverbal muloqot turlari bilan yaqindan tanishadilar;

— autentik videomateriallar til o'rganuvchilarda kommunikativ kompetentlikni asosiy ko'rsatkichi bo'lgan gapirish (speaking) va tinglab tushunish (listening) ko'nikmalarini tezlik bilan real voqelikka asoslangan holda nutqda qo'llanilgan qochirimlar, kinoyalar, mahalliy tilda so'zlashuvchi kishilar — "native speaker" largagina ma'lum leksik birliklarning qo'lanish o'rinlari

— diskursni o'rgangan holda rivojlanishiga olib keladi. Masalan, "Malikaning kundaligi" ("The princess dairies" 2001 yil. AQSh) filmida maktab o'quvchilari orasida qo'llangan folks iborasi xalq ma'nosida emas, balki do'stlar, o'rtoqlar ma'nosida qo'llanilayotganligini, "my old folks" esa "mening qari xalqim" ma'nosida emas, balki mening ota-onam ma'nosida qo'llanilayotganligini va

bu kabi iboralar mohiyatini ular xattiharakatidan anglab olish qiyin emas. Bunday oddiy hayotiy misollar asosida tilni o'rganish esa aksariyat til o'rganuvchilarning provard maqsadi bo'lgan chet tilida uning nozik tomonlarini ham anglagan holda muloqotga kirishishiga imkon yaratadi;

— autentik videomateriallar nutq egasining fikrini psixoemotsional holati, yuz ifodalari, imo-ishoralari orqali o'rganishga imkoniyat beradi. Shu bilan birga, insonning ruhiy holati bilan bog'liq jarayon (xursandchilik, hayratlanish, qayg'u, yig'i kabilar) barcha madaniyatlarga xos va bu kabi tushunchalar tarjima talab etmaydi. Shunday ekan, bu metod o'rganuvchilarga nutq yo'nalishini kontekstni to'liq tarjima qilmasdan tushunish imkonini beradi;

— autentik videomateriallarni darsda qo'llash o'rganuvchilarga tayyor nutq namunasini taqdim etadi va bu til o'rganuvchilarga nutqning talaffuz,intonatsiya,grammatik va leksik

jihatlarini

bevosita o'rganish imkonini beradi. Autentik videomateriallardan dars jarayonida foydalanilganda, ularning maqsadli va sistemali namoyish etilishi hamda metodik jihatdan to'g'riyo'naltirilishi muhim ahamiyatga ega. Darsning qaysi qismida videomateriallarni qo'llash darsning aniq maqsadi videomateriallarning vazifasiga qarab belgilanadi. Shunday ekan, autentik videomaterial dars boshida mavzuga (aqliy hujum metodi asosida) kirish, mavzu ustida ishlash yoki dars oxirida mavzuni mustahkamlash maqsadida qo'llash mumkin.

Ayni paytda, muayyan afzallik va imkoniyatlariga qaramay, autentik videomateriallarni darsda qo'llashda o'ziga xos muammolar mavjud bo'lib, u birinchi navbatda autentik videomateriallarni o'quv rejasiga moslashtirish bilan bog'lik. Bunda materiallarni saralash va mavzuga moslashtirish, uni til o'rganuvchilarning yoshi, bilim darajasi va auditoriyasiga (qaysi sohaga yo'naltirilganligiga) qarab amalga oshirish muhim ahamiyatga ega. Mavzuga oid

o'rganilgan manbalar shuni ko'rsatdiki, autentik videomateriallarni saralash tashkil etiladigan dars maqsadi va vazifasidan kelib chiqib muayyan printsiplar asosida amalga oshiriladi. Jumladan, rus olimi T. S. Malisheva bo'lajak chet tili o'qituvchilarida ijtimoiy madaniy kompetentsiyani shakllantirish bo'yicha olib borgan tadqiqotida autentik videomateriallarni saralashni ijtimoiymadaniy kompetentsiya mezonlari asosida amalga oshirilishini ilgari surgan bo'lsa, G. G. Joglina ta'rifida kommunikativ kompetentsiya tamoyillari asosiy me'yor sifatida ajratib ko'rsatilgan. Amerika olimlari Syuzan Stempliski va Barri Tomalin esa autentik videomaterialni saralashda uning tashkiliy qismiga ko'proq e'tibor qaratish lozimligini ta'kidlaydilar. Biz yuqoridagi olimlar fikrini inobatga olib, autentik videomateriallarni saralashning quyidagi me'zonlarini taklif etamiz:

- autentik videomaterialning ta'lim maqsadlariga muvofiqligi;
- autentik videomaterialdagi axborotning yangiligi va ixchamligi;
- autentik videomaterialni o'quvchining chet tili bilim darajasiga mosligi;
- tanlangan autentik videomaterial mazmunining hayotiyliigi.

Audio-video materiallarni darsda qo'llashning an'anaviy uch bosqichi (Pre-Watching, While-Watching, Post-Watching stages) mavjud: namoyishdan oldingi bosqich (autentik videomaterialni qo'llashdan oldingi bosqich);

- namoyish bosqichi (autentik videomaterialni qo'llash bosqichi);
- namoyishdan keyingi bosqich (autentik videomaterialni qo'llashdan keying bosqich).

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, mavzu bo'yicha til o'rganuvchilar auditoriyasiga moslangan autentik videomateriallar o'quvchilarga kerakli ma'lumotni ko'rish-tinglash va imo-ishoralar orqali tushunish, namoyish etilgan lavhaning madaniy xususiyatlarini to'laligicha anglash bilan birga, ular asosida maqsadga yo'naltirilgan mashqlar to'plami (nutqni rivojlantirish uchun dialoglar, bahsmunozaralar, monologlar) til o'rganuvchilarning kommunikativ kompetentsiyasini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar (references):

1. Yasnitskiy Yu.A. Multimedia texnologiyalari - kasbiy ta'lim sifatining yangi bosqichi. /Multimediya to'plami Pedagogik g'oyalar festivali Ochiq dars - 2007-2008 - o'quv yili.

- Umumiy pedagogik texnologiyalar – M. 2008.
2. Jalilov J. Chet tili o'qitish metodikasi, Toshkent .2012
3. 社首 教首游戏的国内外何究综述[J]现代教育技术 · 2007 (07)
4. 蔡莉刘芳好对外汉语教？游戏设计模型的训究和应用] 中化教育初究, 2011
5. Alimova, S. F. Morphological Classification of Languages.
6. Alimova, S. F. (2021). XITOIY TILIDA OMONIMIYANING TURDOSH XODISALARDAN FARQLANISHI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(Special Issue 1), 21-28.
7. Alimova, S. F. (2022). THE STUDY OF THE TOPIC SYNONYMY AND RHYTHM IN THE WORKS OF DOMESTIC AND FOREIGN LINGUISTS. American Journal Of Philological Sciences, 2(06), 7-10.
8. Рахматуллаева, Д. М. (2021). 浅谈汉语声调教学问题. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(Special Issue 1), 344-348.

